

Újabb adatok Bolyai János hegedűjének sorsáról

1982. április 23-án a bukaresti *A Hét* című folyóirat Jegyzetek rovatában Horváth László marosvásárhelyi nyugalmazott cukorgyári főmérnök különlegesen érdekes adatokat közölt Bolyai János hegedűjének sorsáról. Tudomásunk szerint ezek az információk sem a régebbi, sem az újabb keletű Bolyai-irodalomban eddig nem szerepeltek. A legtöbb Bolyai-kutató nagyjából a 20. század elejéig tudott adatokat a hegedűről, mégpedig vagy az 1903-ban a *Magyar Polgár* lapban megjelent rövid írást felidézve, vagy Benkő András (1923–2001) zenetörténésznek *A Bolyaiak zeneelmélete* című 1975-ben a Kriterion Könyvkiadónál megjelent könyvét fellapozva. Benkő András kötete azzal zárja le a témát, hogy a hegedűnek 1903 után nyoma veszett. Mivel a továbbiak szempontjából is lényeges, ezért idézzük fel mi is a *Magyar Polgár*-ban megjelent írást.

„Bolyai János, a világhírű matematikus tudvalevően kiváló hegedűművész is volt. Hegedűje, mely nemcsak mint ereklye becses, hanem mint hangszer is elsőrendű a maga nemében, most Medgyesen dr. Klein Adolf fiának Klein Ottónak birtokában van. A híres hegedű történetét Bolyai Gáspár, székelyudvarhelyi lakos, Bolyai János unokaöccse a következőkben beszéli el: Bolyai János hegedűjét hadnagy korában vásárolta kilencz darab cs. és kir. aranyon s egész élte végéig megőrizte. Mikor Bolyai János Marosvásárhelyen meghalt minden ingóságát, s ezek között hegedűjét is eladták. A hegedűt Stefáni Demeter kereskedő vásárolta meg, s tudósította a vásárról az elhunyt testvéröccsét, Bolyai Gergely főszolgabíró, aki szintén kitűnő hegedűs volt. Bolyai Gergely bátyja hegedűjét két ökörtinóért cserélte vissza, s tőle örökölte aztán a hegedűt egyetlen fia, Bolyai Gáspár, aki ügyvédi honorárium fejében adta azt dr. Klein Adolf medgyesi ügyvédnek.”

Lényegében ennyit tudunk eddig János hegedűjének későbbi sorsáról, hozzátéve még néhány adatot, nevezetesen, hogy a marosvásárhelyi Bolyai Múzeumban található egy fénykép is a hegedűről, illetve vannak írásos feljegyzések János ingóságainak a halála utáni elárverezéséről, mely ingóságok között külön megemlézték a hegedűjét is.

Újabb adatok Bolyai János hegedűjéről

Azt, hogy ma meg van-e még Bolyai János hegedűje, és ha igen hol van, nem tudjuk. Sikerült azonban olyan adatokra lelnünk, amelyeket mindenképpen fontosnak tartunk megosztani a nyilvánossággal, hátha újabb lépéseket téve a kutatásban többet is megtudhatunk még majd e becses Bolyai-relikvia sorsáról.

Kezdjük először is az előbb említett fényképpel. Talán még a Teleki-Bolyai Könyvtár munkatársainak is újdonság lehet, hogy nem is egy, de legalább három különböző fénykép is készült az említett hegedűről. Az egyik kép ezek közül az, amely ma a Bolyai Múzeumban is megvan, viszont van olyan felvétel is, amelyen a hegedű a tiszafából készült tokjában látható. Ezek a fényképek Budapesten az MTA Könyvtár Kézirattárának Bolyai-gyűjteményében találhatóak, a Hints Elek hagyaték részei (K 28/20, Poss. MTAK 115/1967). Mind a három fénykép hátoldalára majdnem szó szerint ugyanaz a szöveg van írva, amely arról tájékoztat, hogy a képen Bolyai János hegedűje látható. Viszont azt is olvashatjuk ott, hogy *1945-ben Balassagyarmaton a harcok során Dr. Hints Ferenc tulajdonából a hegedű elkallódott.*

Képek Bolyai János hegedűjéről

Egy kutatónak mindig kritikus szemmel kell néznie a forrásokat, joga és kötelessége is a kételkedés. A Bolyaiak vonatkozásában sincs ez másként. Emlékezzünk a híres rajzra, amelyen szintén egy felirat azt állítja, hogy az Bolyai János egyetlen megmaradt arcképe alapján készült. Ettől még, hogy egy felirat ezt állítja, természetesen ez egyáltalán nem bizonyos. Van három fényképünk, rajta felirattal, hogy azon Bolyai János hegedűje látható. Van még azonban egy további elgondolkodtató adat. Az egyik kép hátoldalán az is szerepel, hogy ki készítette a hegedűt. Szerencsére kibetűzhető az írás. *Készítette: Joh. Christophorus Leidolf 1750.* Az évszám úgy néz ki, mintha 1850-et írtak volna először, majd átjavították 1750-re. Ez azt jelentené, hogy Joannes Christophorus Leidolff (1690–1758)

híres bécsi mester 1750-ben készítette a hegedűt, becses darab. Azt, hogy a fényképre ezt felíró személy honnan tudhatta, csak feltételezéseink vannak. Valószínűleg a szokásos módon, a hegedű f lyukán benézve a háteresztéknél a készítő címkéjén volt olvasható.

Az nem meglepő, hogy a Hints-család tulajdonában lehetett eredeti Bolyai-relikvia. A fényképen olvasható Hints Ferenc (1890–1949) jogász volt, édesapja id. Hints Elek (1861–1919) marosvásárhelyi sebész főorvos. A Hints-családot rokoni szálak is fűzték a Bolyaiakhoz, id. Hints Elek Bolyai János unokaöccse volt. Tudomásom szerint a család mai leszármazottainak birtokában további más Bolyai-ereklyék is lehetnek, mint például Farkas könyvszekrénye, sétabotja, ill. első feleségéről (János édesanyjáról) készített festmény is. Hogy Bolyai János hegedűje (amennyiben valóban arról van szó) hogyan kerülhetett hozzájuk, nem egészen világos, hiszen írásunk tárgya, éppen az, amit Horváth László mesél majd el erről. Amint olvashatjuk, az az ügyvéd, aki Bolyai Gáspártól honoráriumként átvette a hegedűt nem Klein Adolf volt, hanem Kein Adolf. Tapasztalatból tudom, hogy néha egy ilyen betűhiba, elírás évekre megállíthatja a kutatást. A Kein családnév helyességét viszont más dokumentumok is igazolják. Lássuk Horváth László híradását.

„Legjobb tudásom szerint Bolyai János hegedűje a múlt század hatvanas éveiben került Kein Adolf — és nem Klein Ottó, amint azt Benkő András említi — medgyesi ügyvéd tulajdonába, ügyvédi tiszteletdíj fejében. A Medgyesen működő Kein Adolf a vidék földbirtokosainak volt jogtanácsosa, köztisztviselőként állott. A hegedűhöz Bolyai halála után jutott. Kein 1913-ban halt meg Medgyesen, és ott is temették el. A hegedűt három gyermeke közül Leona leánya örökölte, aki a budapesti és bécsi akadémiákon folytatott tanulmányai, és ott szerzett zongoratanári képesítés elnyerése után a kilencszázhuszas évek vége felé került Marosvásárhelyre, itt a városi zeneiskolában zongorát tanított. Több éven át lakott egy fedél alatt édesanyjával a Köteles Sámuel utcában. 1934-ben Marosvásárhelyt bekövetkezett halála után Medgyesen temették el.

Kein Leona halála után a hegedűt nővére, Kein Marietta, Pfundtner Károly özvegye örökölte, egyéb ingóságokkal együtt. Pfundtnerné leányával, Mariettával Temesvárott élt, ahol az utóbbi a marosvásárhelyi zeneiskola elvégzése után kezdett zongoráórákat adni. Anyja halála után a hegedű Mariettára maradt. Nem tudom, él-e még Marietta, s ha igen, hol. Ha a Bolyai János-féle hegedűt ő nem adta el, illetve ha nem volna életben, a hegedű a következők valamelyikénél kereshető: Pfundtner Károly mérnök, budapesti lakos — Pfundtner Marietta testvére, illetve ezek nagybátyja vagy azok gyermekei, nevezetesen Kein Félix volt temesvári katolikus gimnáziumi tanár gyermekei, Kein Ottó, Hédi és Mici. Hiszem, hogy a hegedűt az örökösök valamelyike őrzi.

Értesüléseim hitelét talán megerősíti azok eredete: anyai nagyanyám ugyanis, Kein Jozefa, Kein Adolf medgyesi ügyvédnek volt édes testvére. Tőle maradt rám az íratlan családi krónikának az a részlete is, hogy a Kein-ősök Franciaországból menekültek Erdélybe a protestáns üldözések idején. Hugenották voltak, Szebenben telepedtek le, idővel magas pozícióba kerültek. Nevük is így változott a francia Quine-ről Kein-ra, leszármazottaik pedig a türelmes erdélyi légkörben — katolizáltak. Kein Adolf a kolozsvári egyetemen szerzett jogtudori oklevelet, a Kein gyermekek magyar iskolába jártak. Kein Jozefa anyai nagyanyám alapította meg Marosvásárhelyt az első magán leányiskolát, ahol a kötelező hatosztályos tananyagot kívül három nyugati nyelvet is tanítottak: a németet, a franciát és az angolt. Ez az iskola 1890-ben szűnt meg.

Boldog lennék, ha a most közöltekkel bármilyen csekély mértékben is előmozdíthatnám Bolyai János hegedűjének a felkutatását, amit szerény lehetőségeimhez képest magam is igyekszem a továbbiakban is támogatni.

Ha ez a történet és az előkerült fényképek összeilleszthetők, akkor elképzelhető, hogy a Hints-család egyik tagja később talán megvásárolhatta a Kein-családtól a hegedűt. De ez csak feltételezés, az sem biztos, hogy mindkét esetben ugyanarról a tárgyról beszélünk. Még az is elképzelhető, hogy a Hints-család csak úgy tudta, hogy a birtokukban lévő hegedű az Bolyai Jánosé,

lehet, hogy Farkasé volt. Mindenesetre a bécsi hegedűkészítő nevének említése, ha az ott volt olvasható a hegedű belsejében, inkább Bolyai Gáspár elbeszélését támasztja alá, aki maga is azt mondta, hogy a hangszer is igen becses darab volt és János hadnagy korában vásárolta, vagyis tényleg Jánosé volt. Mivel Bolyai János bécsi tanulmányai során Josef Mayseder (1789–1863) hegedűművész és zeneszerző otthoni kvartettjében is játszott vasárnaponként, még az is elképzelhető, hogy ők javasolták a számára, hogy vásároljon egy ilyen jó minőségű hegedűt.

Ha hihetünk az előbbi két forrásnak, akkor utoljára 1945-ben Balassagyarmaton látták Bolyai János hegedűjét. Hogy mi lett vele a háború után, megsemmisült-e vagy valaki magához vette, nem tudjuk. Mindenesetre, ha találna valaki egy 1750-ben készült Leidorff-hegedűt, finoman bánjon vele, még az is lehet, hogy az valamikor Bolyai Jánosé volt!

Egy Leidorff címke

Köszönöm Kocsis Katalin nagykanizsai ny. zenei könyvtárosnak, aki maga is számtalan zenei vonatkozású művelődéstörténeti érdekességet tárt már fel (kataliszt.blogspot.com), hogy segített felgombolyítani a fenti szálakat, és köszönöm Kovács-Gorboi Györgynek a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtár munkatársának a cikk megírásához nyújtott segítségét.

Szabó Péter Gábor
Szegedi Tudományegyetem
TTIK Informatikai Intézet
pszabo@inf.u-szeged.hu